

Δημήτριος Κυδώνης: Τα πρώτα βήματα ενός Βυζαντινού διπλωμάτη και λογίου (Α' Μέρος).

Γράφει ο **Μάριος Νοβακόπουλος**, διεθνολόγος – μεταπτυχιακός φοιτητής Βυζαντινής ιστορίας.

Ο Δημήτριος Κυδώνης γεννήθηκε στην Θεσσαλονίκη το 1324. Η οικογένεια του συμπλήρωνε τέσσερις γενιές στην υπηρεσία αυτοκρατόρων, με τελευταίο παράδειγμα τον πατέρα του, ο οποίος είχε χρηματίσει πρέσβης του Ανδρονίκου Γ΄ στους Μογγόλους. Είχε ακόμη τρεις αδελφές και έναν μικρότερο αδελφό, τον Πρόχορο. Ο Δημήτριος επαινούσε τους γονείς του για την ευσέβεια τους και για την επιμέλεια που έδειξαν για την μόρφωση του. Ανάμεσα στους δασκάλους του ήταν ο μετέπειτα πατριάρχης Ισίδωρος Βουχειράς και ο Νείλος Καβάσιλας.

Ο πατέρας του Δημητρίου ήταν στενός συνεργάτης του Ιωάννη Καντακουζηνού, με την αφοσίωση στο πρόσωπο του να καλλιεργείται από νωρίς. Αυτή η σχέση θα σημάδευε τον Δημήτριο, καθώς το 1341 ο πατέρας του απεβίωσε και εκείνος βρέθηκε προστάτης της οικογένειας. Άφησε τις σπουδές του και στράφηκε στον Καντακουζηνό για προστασία, ζητώντας θέση στην ακολουθία του. Όταν τον Σεπτέμβριο η Άννα της Σαβοΐας κινήθηκε κατά του Ιωάννη Καντακουζηνού και ξέσπασε εμφύλιος πόλεμος, ο Δημήτριος Κυδώνης τάχθηκε με τον πάτρινα του χωρίς δισταγμό.

Ο εμφύλιος πόλεμος του 1341-1347 υπήρξε απολύτως καταστροφικός για το Βυζάντιο, καθώς οδήγησε στην ερήμωση των επαρχιών, την απώλεια εδαφών και την οικονομική εξάντληση του κράτους. Η κατάσταση στη Θεσσαλονίκη υπήρξε ιδιαίτερα οξυμένη, καθώς την εξουσία κατέλαβε το κίνημα των Ζηλωτών, οι οποίοι κινητοποιούσαν τον λαό υπέρ της Άννας και του μικρού Ιωάννη Ε΄ και κατά των ευγενών, οι οποίοι συντάσσονταν με τον Καντακουζηνό. Στρατηγείο του Καντακουζηνού ήταν το Διδυμότειχο, όπου τον Οκτώβριο του 1341 ανακηρύχθηκε αυτοκράτορας.

Ήδη στοχοποιημένος από τους Ζηλωτές, το καλοκαίρι του 1345 ο Δημήτριος κατέφυγε στη Βέροια, την οποία κυβερνούσε ο υιός του Καντακουζηνού, Μανουήλ. Η αποχώρηση του υπήρξε σωτήρια, καθώς τον Αύγουστο ξέσπασαν σφαγές στην Θεσσαλονίκη. Η κατοικία του λεηλατήθηκε, ο αδελφός του αιχμαλωτίστηκε μέχρι να απελευθερωθεί με λύτρα, ενώ κινδύνευσε η ζωή της μητέρας του. Για τους νεκρούς της Θεσσαλονίκης ο Δημήτριος συνέθεσε μονωδία.

Ενώ η νίκη της παράταξης του Καντακουζηνού πλησίαζε, ο Δημήτριος Κυδώνης άφησε την Βέροια για τη Θράκη (άνοιξη 1346). Από εκεί πληροφορήθηκε την είσοδο των στρατευμάτων του Καντακουζηνού στη Βασιλεύουσα το επόμενο έτος.

Ο Ιωάννης Καντακουζηνός, αριστερά ως αυτοκράτορας και δεξιά ως μοναχός Ιωσαφάτ.

Ο Κυδώνης στην υπηρεσία του Ιωάννη ΣΤ΄ Καντακουζηνού.

Η κατάληψη της Βασιλεύουσας ήταν ταχεία και αναίμακτη. Δρώντας με πνεύμα συνδιαλλαγής, ο Ιωάννης Καντακουζηνός ήρθε σε συμφωνία με την αυγούστα Άννα, να σεβαστεί τόσο την θέση της όσο και τον θρόνο του υιού της Ιωάννη Ε΄, ο οποίος έγινε και γαμπρός του. Η αυτοκρατορία όμως ήταν εξουθενωμένη ύστερα από τόσα χρόνια πολέμου. Όπως αναφέρεται, ο Ιωάννης ΣΤ΄ στέφθηκε φορώντας στέμμα «ἐξ ὑέλων», καθώς η Άννα είχε υποθηκεύσει τα κοσμήματα του στέμματος στη Βενετία. Στο δε αυτόκρατορικό θησαυροφυλάκιο δεν έβρισκε κανείς τίποτε «πλὴν ἀέρος καὶ κόνεως καὶ τῶν Ἐπικουρείων εἰπεῖν ἀτόμων».

Σε αυτήν την συγκυρία κλήθηκε να αναλάβει κυβερνητικά καθήκοντα ο Δημήτριος Κυδώνης. Ήταν η ευμενής απάντηση που έδινε ο Ιωάννης Καντακουζηνός σε έναν αφοσιωμένο φίλο, ο οποίος παρ' ότι εξαιρετικά νέος παρουσίαζε η φιλομάθεια και ασκητικότητα βίου, κάτι που έκανε μεγάλη εντύπωση στον αυτοκράτορα. Ο ίδιος ο Δημήτριος τόνιζε πως έμπαινε στην βασιλική υπηρεσία απρόθυμα, για να βοηθήσει την οικονομικά κατεστραμμένη οικογένειά του. Ο ίδιος στο έργο του δεν αναφέρεται ποτέ στον τίτλο του, ο Ιωάννης Καντακουζηνός όμως κάνει φανερό πως τον όρισε «μεσάζοντα». Τα καθήκοντα του μεσάζοντος δεν έχουν πλήρως οριοθετηθεί, ήταν όμως ο ανώτερος ανακτορικός αξιωματούχος, ένα είδος πρωθυπουργού.

Ο νέος αυτοκράτορας και ο μεσάζων του αντιμετώπισαν αμέσως σοβαρές δυσκολίες. Το Βυζάντιο υπέστη την καταστροφική επιδημία βουβωνικής πανώλης (1348), ο οποία αποδεκάτισε τον πληθυσμό. Θύμα της υπήρξε και ο μικρός υιός του Καντακουζηνού, Ανδρόνικος. Ο αυτοκράτορας ενεπλάκη σε πόλεμο με την Γένουα, και παρ' ότι ο καινούριος του στόλος καταναυμαχήθηκε, μπόρεσε να αποσπάσει σχετικά ευνοϊκή συνθήκη. Στο ευρωπαϊκό μέτωπο, οι ΄Σερβοι προήλαυναν προς την Ελλάδα, σφίγγοντας τον κλοιό γύρω από τη Θεσσαλονίκη – ο ηγεμόνας τους Στέφανος Δουσάν θα διεκδικούσε τον τίτλο του Ρωμαίου αυτοκράτορα. Μία αντεπίθεση του Ιωάννη έφερε κάποιες επιτυχίες στο μέτωπο της Μακεδονίας, αλλά μόνο με τη χρήση συμμαχικών τουρκικών στρατευμάτων, τα οποία λεηλατούσαν τα πάντα στο πέρασμά τους. Το 1350 κατέπεσε και το καθεστώς των Ζηλωτών της Θεσσαλονίκης, με τον Καντακουζηνό να εξορίζει τους πρωτεργάτες.

Θωμάς Ακινάτης.

Λατινίζουν και ανθησυχάζειν.

Κατά την θητεία τους ως μεσάζων, ο Δημήτριος Κυδώνης ήλθε σε επαφή με δύο παράγοντες οι οποίοι χαρακτήρισαν την μετέπειτα πορεία του. Πρώτον, η βασιλεία του Καντακουζηνού είδε την διευθέτηση του ησυχαστικού ζητήματος, το οποίο είχε επί μακρόν συνταράξει την Εκκλησία. Σε συνόδους την περίοδο 1347-1351 ο ησυχασμός, η μυστική άσκηση δηλαδή των ορθοδόξων μοναχών, καθώς και οι περί θείας ουσίας και ενέργειας αντιλήψεις του βασικού εκπροσώπου του, Γρηγορίου Παλαμά, δικαιώθηκαν. Ο Δημήτριος Κυδώνης απέφυγε τις έριδες εκείνης της περιόδου, αν και από την αλληλογραφία του γίνεται γνωστό πως αντιπαθούσε τους «πρωγωνάτους» μοναχούς, οι οποίοι ως «λάβροι παγγλωσίη κόρακες» κυκλοφορούσαν στα ανάκτορα.

Παράλληλα, τον καιρό εκείνο ο Δημήτριος Κυδώνης αποφάσισε να μάθει λατινικά. Γράφοντας αργότερα για αυτήν του την απόφαση, σημείωνε πως με τέτοιο πλήθος δυτικών μισθοφόρων, πρέσβειων και εμπόρων στην αυλή αυτή η γνώση του ήταν απαραίτητη, αφού οι διερμηνείς έκαναν συχνά λάθη. Τον Κυδώνη ανέλαβαν να διδάξουν δυτικοί ιερωμένοι, Δομηνικανοί από την μονή του Πέραν. Από τις συζητήσεις μαζί τους ο μεσάζων δεν ήρθε μόνο σε επαφή με την λατινική γλώσσα, αλλά και την θεολογία της δυτικής

Εκκλησίας, επιρροή που θα σημάδευε ανεξίτηλα την ψυχή και το έργο του. Οι Δομηνικανοί έδωσαν στον Κυδώνη το έργο του Θωμά Ακινάτη Summa contra gentiles. Ο Κυδώνης ενθουσιάστηκε από την σκέψη και την μέθοδο του Καινάτη, ο οποίος έκανε εκτενή χρήση αποδεικτικών συλλογισμών. Αποφάσισε να μεταφράσει μερικά αποσπάσματα και να τα δείξει στον αυτοκράτορα. Ο Ιωάννης Καντακουζηνός, παρ' ότι ακραιφνώς Ορθόδοξος είχε επαφές με την λατινική μονή του Πέραν και εκείνη την περίοδο βρισκόταν σε διαπραγματεύσεις με την παποσύνη για την ένωση των Εκκλησιών και τη σύγκληση οικουμενικής συνόδου. Κάθε επιπλέον γνώση για τις απόψεις των Λατίνων ήταν ευπρόσδεκτη, και ο αυτοκράτορας ενθάρρυνε τον Κυδώνη να ολοκληρώσει την μετάφραση.

Από εκεί θα ξεκινούσε η άοκνη μεταφραστική δραστηριότητα του Δημητρίου Κυδώνη, ο οποίος, γοητευμένος από την δυτική σκέψη, θα προσπαθούσε να αποδείξει στους συγχρόνους του ότι οι Λατίνοι δεν ήταν βάρβαροι. Αντίθετα, ρίπτει βέλη προς την πλευρά των ησυχαστών, κατηγορώντας τους για έπαρση, φθόνο και απαιδευσία. Μετέφρασε έργα του Θωμά Ακινάτη, του Ιερού Αυγουστίνου, του Ανσέλμου Καντερβουρίας, καθώς και τα αναιρετικά του Ισλάμ συγγράμματα του Riccoldo da Monte di Croce. Στην πορεία της λατινομάθειας ακολούθησε τον Δημήτριο Κυδώνη και ο αδελφός του Πρόχορος, ο οποίος από μικρή ηλικία (1350) είχε καρεί μοναχός στην Μεγίστη Λαύρα του Αγίου Όρους, μεταφράζοντας με την σειρά του Λατίνους συγγραφείς.

Η πτώση του Ιωάννη ΣΤ' Καντακουζηνού.

Η βασιλεία του Ιωάννη ΣΤ' δεν διατηρήθηκε σταθερή για πολύ καιρό, καθώς ο νεαρός Ιωάννης Ε' μεγάλωνε και δεν δεχόταν πλέον τον παραμερισμό του, ενώ ο από την άλλη ο υιός του αυτοκράτορα Ματαθίος Καντακουζηνός ζητούσε το μερίδιο του στην εξουσία. Η κατάτμηση του Βυζαντίου σε αυτόνομα δεσποτάτα όπου ο κάθε διεκδικητής θα είχε έναν τόπο να εξουσιάζει μάλλον ενέτειναν το πρόβλημα. Οι συγκρούσεις που ξέσπασαν είδαν την καταστροφή της Θράκης από τους Σέρβους και Τούρκους συμμάχους των αντιπάλων. Σε αυτά ήρθε να προστεθεί ένα ισχυρό πλήγμα, όταν οι Οθωμανοί κατέλαβαν την Καλλίπολη (1354) και απέκτησαν το πρώτο τους προπύργιο σε ευρωπαϊκό έδαφος. Το Νοέμβριο του ίδιου έτους ο Ιωάννης Ε'

εισήλθε στην Κωνσταντινούπολη με την βοήθεια των Γενουατών, αναγκάζοντας τον Καντακουζηνό σε παραίτηση. Ο Ιωάννης ΣΤ΄ έλαβε την μοναστική κουρά και το όνομα Ιωσαφάτ, αποσύρθηκε δε στην μονή των Μαγγάνων (Δεκέμβριος).

Αυτό το διάστημα ο Δημήτριος Κυδώνης δρούσε πυροσβεστικά, προσπαθώντας να αποτρέψει την στάση του Ιωάννη Ε΄ και δηλώνοντας την αντίθεση του στην ενθρόνιση του Ματθαίου Καντακουζηνού ως συναυτοκράτορα, καθώς μία τέτοια κίνηση θα επέτεινε την σύγκρουση. Ίσως για αυτό, και παρά την πλήρη αφοσίωση του στη νίκη του Καντακουζηνού, σε κάποια φάση επέσυρε την «βασιλικήν όργη». Εν τέλει όμως ο Κυδώνης βρισκόταν στο πλευρό του αυτοκράτορά του τις δύσκολες στιγμές που σκεπτόταν την παραίτηση του και τον ακολούθησε, ως λαϊκός, στην μονή των Μαγγάνων. Σε αυτές τις λίγες αλλά ευχάριστες, όπως τις περιγράφει, ημέρες, ο Κυδώνης ολοκλήρωσε την μετάφραση του έργου *Summa contra gentiles* (Καθ' Ἑλλήνων βιβλίον) του Ακινάτη.

(ΣΥΝΕΧΙΖΕΤΑΙ)

ΠΗΓΕΣ:

- Δημήτριος Κυδώνης, Απολογίες, στο G. Mercati, *Notizie di Prochoro e Demetrio Cidone, Manuele Caleca e Teodoro Meliteniota ed altri appunti per la storia della teologia e della letteratura bizantina nel secolo XIV*, Biblioteca Apostolica Vaticana, Πόλη του Βατικανού 1931.
- Δημήτριος Κυδώνης, Επιστολές και Λόγοι, στο Loenertz R. J. (επ.), *Demetrius Cydones Correspondance*, Biblioteca Apostolica Vaticana, Πόλη του Βατικανού 1956 (2 τόμοι).
- Δημήτριος Κυδώνης, Συμβουλευτικός έτερος περί Καλλιπόλεως αιτήσαντος Μουράτου, PG 154.1009-1036
- Δημήτριος Κυδώνης Μονωδία επί τοις εν Θεσσαλονίκη πεσούσι PG 109.639-652
- Δημήτριος Κυδώνης, Ρωμαίους Συμβουλευτικός, PG 154.961-1008
- Ιωάννης Καντακουζηνός, Ιστορία στο Ioannis Cantacuzeni eximperatoris *Historiarum libri IV*, επ. L. Schopen, E. Weber, Βόννη 1828-1832.

- Νικηφόρος Γρηγοράς, Ρωμαϊκή Ιστορία στο Nicephori Gregorae Byzantina historia, επ. L. Schopen, Webber, Βόννη 1829-1855.

ΜΕΛΕΤΕΣ

- Kianka Frances, “The Apology of Demetrius Cydones: A Fourteenth Century Autobiographical Source”, Byzantine Studies/Etudes Byzantines, 7, pt.1 (1980) 57-71.
- Kianka Frances, Demetrius Cydones (c. 1324-c.1397): Intellectual and Diplomatic Relations between Byzantium and the West in the Fourteenth Century, Ph. D. Dissertation, New York, Fordham University 1981.
- Kianka Frances, « Byzantine-Papal Diplomacy: The Role of Demetrius Cydones”, The International History Review 7(1985) 175-213.
- Kianka Frances, “The Letters of Demetrios Kydones to Empress Helena Kantakouzene Palaiologina”, Dumbarton Oaks Papers, Vol. 46, Homo Byzantinus: Papers in Honor of Alexander Kazhdan (1992).
- Kianka Frances, “Demetrios Kydones and Italy”, Dumbarton Oaks Papers 49(1995) 99-110.
- Likoudis J., Ending the Byzantine Greek schism, Catholics United for the Faith, Νέα Υόρκη 1992
- Ryder Judith R., The Career and Writings of Demetrius Kydones, Brill, Leidn-Boston 2010
- Ryder Judith R., Byzantium and the West in the 1360s: The Kydones Version στο Byzantines, Latins, and Turks in the Eastern Mediterranean World After 1150, Oxford University Press, Oxford 2012
- Ryder Judith R., “Catholics” in the Byzantine Political Elite: The case of Demetrios Kydones, Languages of Love and Hate: Conflict, Communication, and Identity in the Medieval Mediterranean, ed. by Sarah Lambert and Helen Nicholson, International Medieval Research, 15 (Turnhout: Brepols, 2012)
- Μεργιαλή-Σαχά Σοφία, Αμφίδρομες πολιτισμικές διαδρομές ανάμεσα στο Βυζάντιο και την Αναγεννησιακή Ιταλία, Βυζαντινά 32 (2012) 227-244.
- Πολίτη Ειρήνη, «Ανασύνθεση του ιστορικού γίνεσθαι κατά το δεύτερο μισό του 14ου αιώνα μέσα από την επιστολογραφία του Δημη-

τρίου Κυδώνη», Διπλωματική ΠΜΣ Βυζαντινής Ιστορίας ΕΚΠΑ, Αθήνα 2016

- Gill J., Byzantium and the Papacy 1198-1400, New Brunswick-New Jersey 1979.
- Head Constance, Imperial twilight: The Palaiologos dynasty and the Decline of Byzantium, Nelson-Hall, Σικάγο 1977.
- Nicol D., Οι Τελευταίοι αιώνες του Βυζαντίου 1261-1453, Παπαδήμας, Αθήνα 2005
- Nicol D., Byzantium and Venice: a study in diplomatic and cultural relations, Cambridge University Press, 1989
- Nicol D., The reluctant emperor : a biography of John Cantacuzene, Byzantine Emperor and monk, c. 1295-1383, Cambridge University Press, 1996
- Γιανναράς Χ., Ορθοδοξία και Δύση στη νεώτερη Ελλάδα, Δόμος, Αθήνα 1992
- Παπαδόπουλος Σ. Γ., Ελληνικά μεταφράσεις θωμιστικών έργων – Φιλοθωμισταί και αντιθωμισταί εν Βυζαντίω, Συμβολή εις την ιστορίαν της Βυζαντινής θεολογίας, Βιβλιοθήκη της εν Αθήναις Φιλεκπαιδευτικής Εταιρείας αρ. 47, Αθήνα 1967.
- Τσουγκαράκης Ν. Ι., The Latin Religious Orders in Medieval Greece, 1204-1500, Medieval Church Studies 18, Brepols publishers, Turnhout 2012.

Πηγή : <https://www.antibaro.gr/article/>